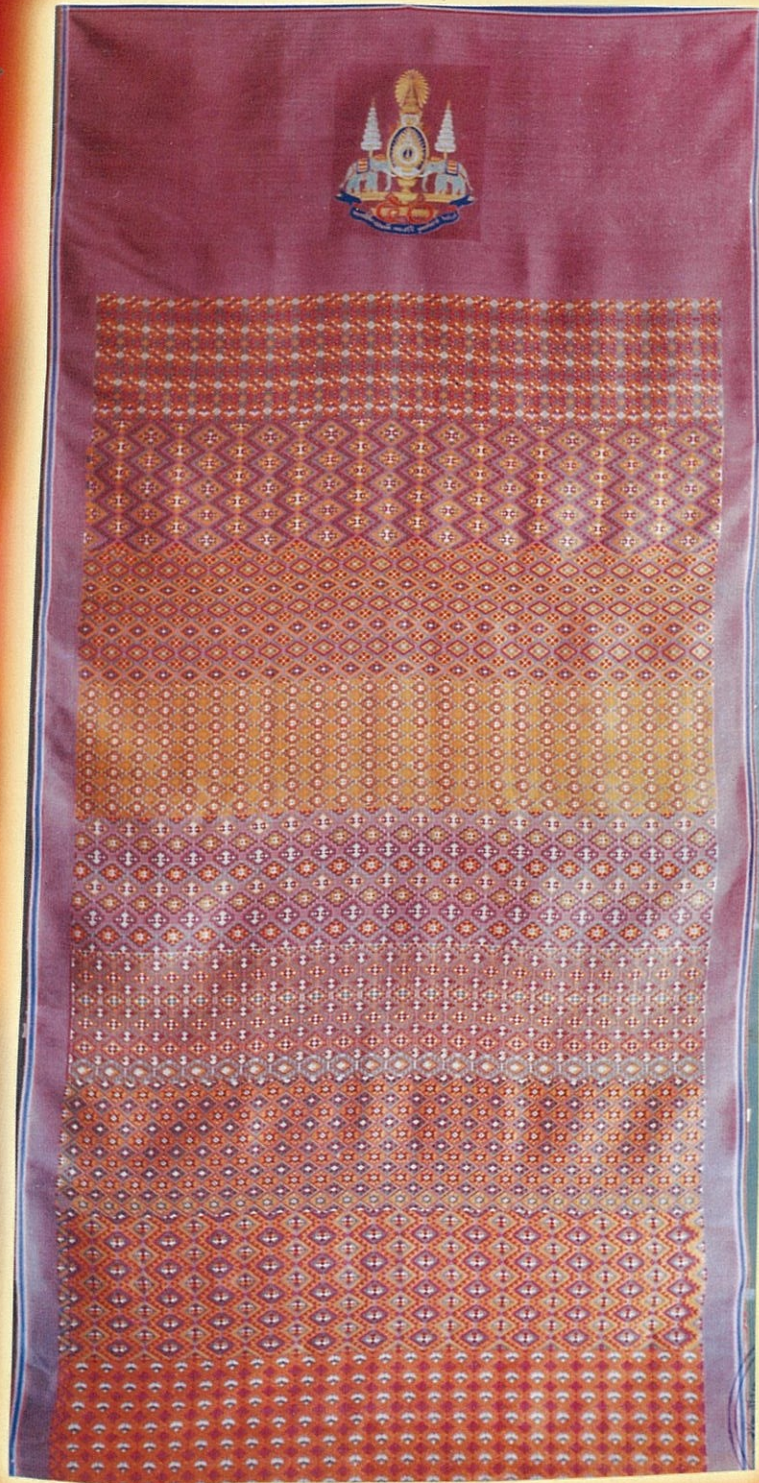
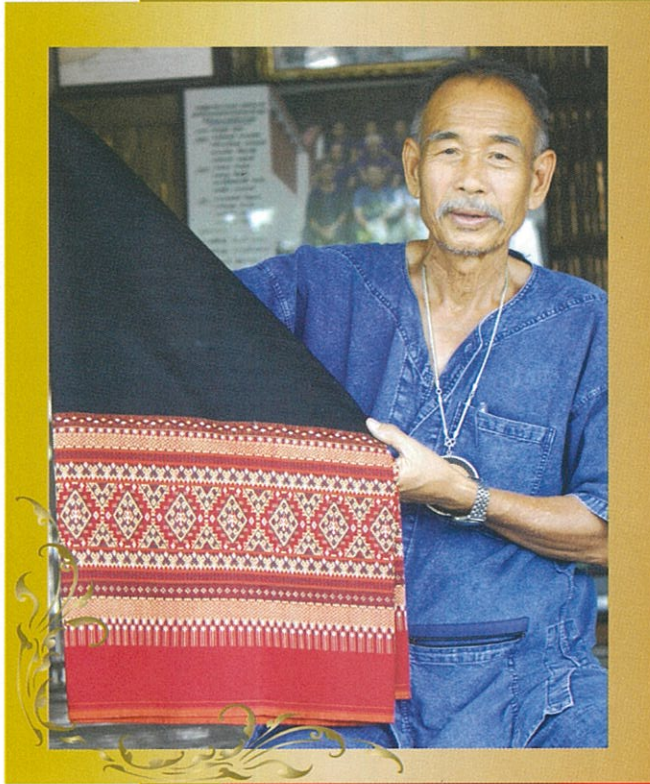

ผ้าจาก ไท-ยวน

ครูอุดม สัมพร

“จกภูษากาณจนานิกิเชก” ผ้าที่ครูอุดมได้ออกแบบให้ช่างฝีมือทอ ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เนื่องในปีกาณจนานิกิเชก พ.ศ. ๒๕๓๙

อุดม สมพร
ผู้นุรักษ์ผ้าจากไท-ยวน
ราชบุรี

ชื่อ - สกุล
วันเดือนปีเกิด
การศึกษา

ที่อยู่

โทรศัพท์
อาชีพ

ชื่อบิดา
อาชีพบิดา
ชื่อมารดา
อาชีพมารดา
ครอบครัว
ชื่อภรรยา
อาชีพ
บุตรรวม
ชื่อบุตร

ดร.อุดม สมพร
๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕
สำเร็จการศึกษาศาสตรบัณฑิต(ค.ป.)ปริญญาตรี
ที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๑๗
สำเร็จการศึกษามหาบัณฑิต(อ.ม.) ปริญญาโท
ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๒๒
ได้รับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
กิตติมศักดิ์(ศ.ค.) สาขาออกแบบ
ประยุกต์ศิลป์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ
หมู่บ้านจอมบึง

ปีการศึกษาพุทธศักราช ๒๕๔๗
๓๒/๒๓ ถ.แม่จันทน์ ซ.๕ ต.หน้าเมือง
อ.เมือง จ.ราชบุรี ๗๐๐๐๐

๐๓๒-๓๒๓ ๑๙๗, ๐๔๑-๗๖๓ ๑๙๘๙
เกษียณอายุราชการในตำแหน่ง
อาจารย์ ๓ ระดับ ๙

นายเนียม สมพร
ท่านา
นางชวา สมพร
ท่านา

นางมะลิ สมพร (เอื้อนอาจ)
ครู

๒ คน
๑. ทันตแพทย์หญิงมัลลิกา สมพร
๒. ทันตแพทย์หญิงมนลดา สมพร

เกียรติคุณ / รางวัลที่เคยได้รับ

๑. นักอนุรักษ์มรดกไทยดีเด่นสาขาช่างศิลป์ไทย ประจำปี ๒๕๓๖ จากคณะกรรมการการอนุรักษ์มรดกไทย กรมศิลปากร
๒. ครูอาจารย์ที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเข้มแข็งในการสั่งสอนอบรมเยาวชนสมควรเป็นแบบอย่างที่ดี จากมูลนิธิธรรมาภรณ์หม่อมงามจิตต์ บุรฉัตร ประจำปี ๒๕๓๖
๓. บุคคลดีเด่นของชาติ สาขาเผยแพร่เกียรติคุณของไทย ด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ประจำปี ๒๕๔๑ จากคณะกรรมการเอกลักษณ์แห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี
๔. ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๔๒
๕. ครูภูมิปัญญาไทย สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๔๕
๖. ศิลปินแห่งชาติด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จากสมาคมศิษย์เก่าเบญจมาศราชูทิศ ประจำปี ๒๕๔๕
๗. ผู้มีผลงานเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นดีเด่น จากสมาคมผู้สื่อข่าวจังหวัดราชบุรี ประจำปี ๒๕๔๕
๘. ศิลปินเกียรติยศ จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๑
๙. ประกาศเกียรติบัตร ยกย่องเชิดชูคนดี ตามโครงการ เมืองไทย เมืองคนดี (ยกย่องเชิดชูคนดี) ของจังหวัดราชบุรี
๑๐. เกียรติบัตร เป็นบุคคลที่ยึดถือในคุณธรรม จริยธรรมและบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม จากกรมศาสนา ๙ กันยายน ๒๕๕๑
๑๑. เกียรติบัตร ผู้ทำคุณประโยชน์ จากกระทรวงวัฒนธรรม ระดับประเทศ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๑

ประวัติชีวิต และการทำงาน

ในวัยเด็กครูอุดม สมพร มีชื่อในทะเบียนบ้านว่า เด็กชายเทียว สมพร เกิด ๑ กรกฎาคม ๒๔๔๕ เป็นผู้สืบสายเลือดมาจากคนยวน เชียงแสน ซึ่งย้ายถิ่นจากหมู่ ๑๓ (เดิม) เมืองเชียงแสน มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านคูบัว เมื่อพุทธศักราช ๒๓๔๗ เด็กชายเทียวเกิด ที่บ้านไร่นมมะม่วง ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เป็นลูกคนหัวปี ของคุณพ่อเนียมและคุณแม่ชวา สมพร มีอาชีพทำนา คุณแม่เล่าว่า ขณะแม่ตั้งท้องเด็กชายเทียวได้ ๔ เดือน คุณพ่อถูกระดมไปเป็นทหาร ในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ณ เมืองเชียงตุง แม่คลอด ทารกมีตัวเทียวย่น ผู้คนเรียกทารกนั้นว่าเทียว ตั้งแต่นั้นมา ในระหว่างที่คุณพ่อไปราชการสงคราม เด็กชายเทียวอยู่ในความอุปการะของคุณตาเงิน สุขนา เมื่อสงครามยุติลงในปีพุทธศักราช 2488 คุณพ่อจึงกลับบ้าน มาทำนาเลี้ยงครอบครัวอีกครั้ง

การศึกษา

เมื่ออายุได้ ๙ ขวบ เด็กชายเทียว สมพร เข้าเรียนครั้งแรกชั้น ป.มูล ที่โรงเรียนวัดแคทราย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๔ ครูเกิด ตรีสุวรรณ ครูใหญ่ได้ตั้งชื่อให้ใหม่ว่าเด็กชายอุดม สมพร และสำเร็จชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ในปีพุทธศักราช ๒๔๙๔ คุณพ่อจึงนำไปฝากกับท่านมหาทวยาก พวงมัลย์ (พระเทพสุธี เจ้าอาวาส วัดสัตตนานา

ปริวัตร) แต่ด้วยเหตุที่ชื่อในทะเบียนบ้านกับใบสุทธิของโรงเรียนไม่ตรงกันจึงต้องเปลี่ยนชื่อจากเด็กชายอุดมเป็นเด็กชายเทียวตามชื่อในทะเบียนบ้านสมัครเข้าเรียนชั้น ม.๑ โรงเรียนเบญจมราชูทิศราชบุรี เมื่อสำเร็จการศึกษาชั้นประโยคมัธยมวิสามัญศึกษาตอนปลาย (ม.๖) จึงเข้าศึกษาต่อระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาดอนตัน

(ป.กศ.ต้น) ที่โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรี สำเร็จการศึกษาเมื่อปีการศึกษา ๒๕๐๕ จากนั้นจึงเข้าศึกษาต่อในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง (ป.กศ.สูง) ที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เมื่อสำเร็จการศึกษาในปีพุทธศักราช ๒๕๐๘ จึงเข้ารับราชการเป็นครูที่โรงเรียนการช่างจันทบุรี ระหว่างที่รับราชการที่โรงเรียนการช่างจันทบุรี ได้ลาศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี ที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๕ สำเร็จการศึกษาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๗ แล้วจึงเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโทที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำเร็จการศึกษาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต (อ.ม.) ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๒ ต่อมาในปีการศึกษาพุทธศักราช ๒๕๔๗ ได้รับปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์(ศศ.ค) สาขาออกแบบประยุกต์ศิลป์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

การทำงาน

ครูอุดม เข้ารับราชการที่โรงเรียนการช่างจันทบุรี ในตำแหน่งครูตรี เงินเดือนขั้น ๗๕๐ บาท ต่อมาเดือนพฤษภาคม ๒๕๒๓ จึงย้ายมารับราชการที่วิทยาลัยเทคนิคราชบุรี และเกษียณอายุราชการในตำแหน่งอาจารย์ ๓ ระดับ ๙ เมื่อ ๓๐ กันยายน ๒๕๔๕ ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นประถมาภรณ์มงกุฎไทย (ป.ม.) ระหว่างที่รับราชการอยู่นั้น ในฐานะที่เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของคนยวน ครูอุดมก็ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องการทอผ้าจากไท - ยวน ราชบุรี มากเป็นพิเศษ เพราะเป็นเอกลักษณ์ของชาวไท-ยวนเองที่ผู้คนส่วนมากเลิกทอทำให้ครูอุดมตระหนักว่า เป็น เรื่องใหญ่ที่น่าใจหายที่ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาว ไท - ยวน จะสูญหายไป

ดังนั้นครูอุดมจึงริเริ่มคิดที่จะฟื้นฟูอนุรักษ์และส่งเสริมการทอผ้าจากไท - ยวน ราชบุรี ขึ้นมาใหม่ ด้วยการริเริ่มให้มีการจัดประกวดผ้าจาก ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ และในปี พ.ศ. ๒๕๒๙ ประกวดผ้าขึ้นดินจก ซึ่งรางวัลพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จัดแสดงนิทรรศการและประกวดผ้าจาก และการแข่งขันการทอผ้าจากเพื่อรับพระราชทานกระสวยทองนาถ เงิน จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

“...จนกระทั่งระยะหลัง ผ้าจากคนก็ไม่ค่อยชอบใช้ ไม่เอามาตัดเป็นผ้าขึ้นดินจก ไม่เอามาเป็นผ้าขาวม้าจาก ไม่เอามาเป็นหมอนจก เมื่อไม่มีคนใช้ผ้าจาก การทอผ้าก็เริ่มหายไป ก็มีอยู่บ้างแต่ไม่มาก อยู่ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗-๑๘ ก็มีการรื้อฟื้นการทอผ้าจากขึ้นมาในกลุ่มไท-ยวน ราชบุรี ครูเองในฐานะที่เป็นลูกหลานของชาวไท-ยวน ที่คำนึงถึงภูมิปัญญาของผ้าจาก ของบรรพชนเรา ก็อยากจะเอามาฟื้นฟูเพื่อเชิดชูให้เป็นอัตลักษณ์ทางศิลปหรือภูมิปัญญาของบรรพชน...”

นับเป็นความสำเร็จเมื่อชาวบ้านหันมาให้ความสนใจกับผ้าจากราชบุรีมากยิ่งขึ้น การทอผ้าจกก็กลับมามีชีวิตชีวามากยิ่งขึ้น ทำให้ครูคิดว่า ต้องมีการส่งเสริมและฟื้นฟูศิลปะการทอผ้าอย่างเป็นระบบ จึงริเริ่มให้มีการจัดตั้งศูนย์สืบทอดศิลปะผ้าจากราชบุรีขึ้น เพื่อให้ศูนย์ดังกล่าวเป็นที่สอนการทอผ้าจาก และเป็นศูนย์รวบรวมข้อมูลสำหรับการเผยแพร่การศึกษาค้นคว้าและวิจัยศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านศิลปะผ้าจากไท - ยวน ราชบุรี

“เมื่อมีคนทอกันมาก ๆ ถ้าไม่แก้ปัญหาในการจำหน่าย หรือเค้าทอแล้วเค้าขายไม่ได้ เค้าก็จะ

หยุดทอ พอเค้าหยุดทอ ก็ไม่มีการทอผ้าแล้ว เราก็หาทางขายให้ โดยการตั้งศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านเป็นที่จำหน่ายผ้าจกให้ ก็สร้างศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านให้ ๓ แห่งในราชบุรี โดยเฉพาะที่คูบัวนี่ ตอนหลังเราก็มารพัฒนาศูนย์หัตถกรรม ให้เป็นศูนย์ที่รวมซื้อ รวมขายผ้าจก และทอผ้าจกด้วย เราต้องการให้มันยั่งยืน เราก็เลยแปรรูปมาเป็นสหกรณ์การเกษตรไท-ยวน ราชบุรี จำกัด จนกระทั่งสหกรณ์ทำให้ช่างฝีมือทอผ้าจก จำนวน ๒๐๐ - ๓๐๐ กว่าคน มีรายได้จากการขายผ้าจกให้กับสหกรณ์อย่างน้อยเดือนละ ๔๐๐๐ บาท”

๑

ผ้าจกคืออะไร

ผ้าจก คือ การทอผ้าที่ใช้วิธีจกด้วยมือโดยใช้ชนเเมนชั่นหรือดักเอาเส้นด้ายเสริมพิเศษมาผูกมัดเป็นลายตามต้องการ (การจก คือ การล้วงเอาเส้นฝ้ายมาผูกมัดให้เป็นลายต่าง ๆ สวยงามตามต้องการ) ส่วนใหญ่นำผ้าที่จกเป็นผืนไปต่อกับผ้าชิ้น จึงมีคำเรียกว่า ผ้าชิ้นตีนจก หรือทอเป็นผ้าขาวม้า ก็จะมีคำเรียกว่า ผ้าขาวม้าจก หรือทอผ้าจกเป็นหน้าหมอนก็จะเรียกว่า หมอนจก ซึ่ง ผ้าจก คูบัวราชบุรี จะมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นคือ พื้นสีดำจกด้วยสีแดง แซมด้วยเหลืองเขียวขาว บ้าง

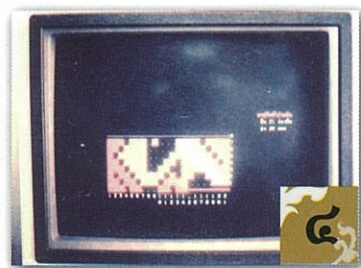
๒

๓

องค์ความรู้

ไม่เพียงแต่ครูอุดมจะได้ศึกษาความเป็นมาของวัฒนธรรมผ้าจกของชาวไทย-ยวน, ขั้นตอนวิธีการทอผ้าจกแบบโบราณ, ผ้าจกแต่ละประเภท, ลวดลายผ้าจกโบราณแต่ละชนิด ตลอดจนกรรมวิธีในการบำรุงรักษาผ้าจกแล้ว ครูอดมยังได้คิดสร้างลายผ้าจกขึ้นมาใหม่ ๑ ลาย ชื่อว่า ลายแคทราย (ซึ่งได้จดลิขสิทธิ์ไว้แล้ว ผู้ใดต้องการทอสามารถมาขอใช้ได้จะอนุญาตให้) และยังได้พัฒนาศึกษาวิจัย กระบวนการออกแบบการทอผ้าจก โดยใช้คอมพิวเตอร์เข้ามาเป็นสื่อในการออกแบบและการฝึกทออย่างเป็นระบบชื่อว่า Hand-Hi-Tech ทำให้การออกแบบผ้าจกได้รับการพัฒนาด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่บนพื้นฐานความคิดดั้งเดิม จากภูมิปัญญาไทย นอกจากนี้ครูอดมยังได้เสนอแนะหลักสูตรการทอผ้าจกให้สถานศึกษาได้เรียนรู้ การทอผ้าจกในโรงเรียน เช่น วิทยาลัยเทคนิคราชบุรี โรงเรียนประถมในจังหวัดราชบุรี หรือในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวมทั้งการนำคณะไปสอนการทำก็กระตุก การทอผ้าด้วยก็กระตุกและผ้าจกให้แก่ชาว ตีมอร์ตะวันออกถึง ๒ ครั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๖ และ ๒๕๔๘ เป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาไทยด้านการทอผ้าให้แก่ต่างประเทศได้รับรู้

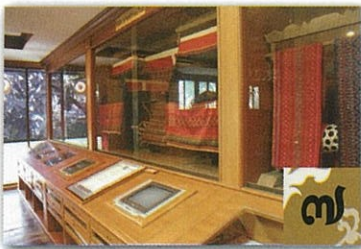
๔

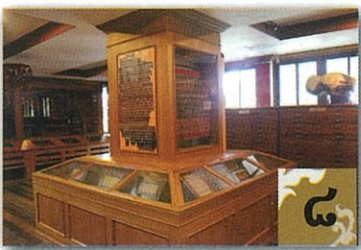
๕

๖

๗

๘

๙

๑. ครูอดมกำลังดูช่างทอผ้าจก
๒. ครูอดมในอดีต กำลังดูผ้าที่จกแล้ว
๓. ครูอดมกำลังออกแบบลายด้วย คอมพิวเตอร์
๔. ลายผ้าจก บนคอมพิวเตอร์
๕. หนังสือรับรองลิขสิทธิ์โปรแกรม Hand Hi-Tech
๖. หนังสือรับรองลิขสิทธิ์ลายแคทราย
- ๗-๘. ห้องแสดงและเก็บผ้าโบราณ ที่จัปาดะภัณฑสถาน
๙. ครูอดมกำลังอธิบายเรื่องผ้าจก

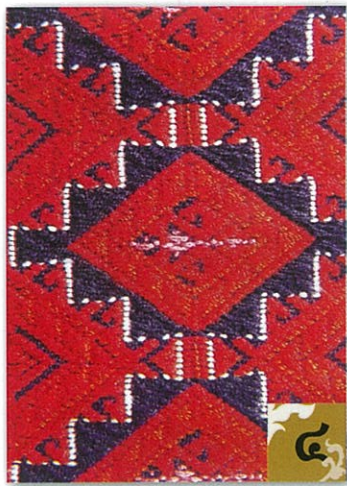
๑

๒

๓

๔

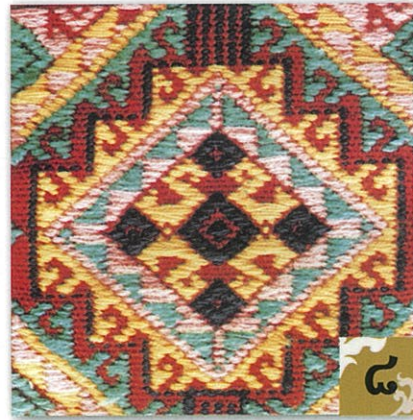
๕

๖

๗

๘

๙

ลวดลายเดิม แยกเป็นลายหลักๆ ได้ ๙ ลาย ดังนี้

๑. ลายกาบ
ที่มาของชื่อ : เรียกสืบต่อกันมาแต่โบราณ
๒. ลายโค้งแก้งซ้อนเซีย
ที่มาของชื่อ : เรียกสืบต่อกันมาแต่โบราณ
๓. ลายโค้งแก้ง
ที่มาของชื่อ : เรียกสืบต่อกันมาแต่โบราณ
๔. ลายกาบดอกแก้ว
ที่มาของชื่อ : เป็นลายในตระกูลลายกาบ
๕. ลายหักนกคู่
ที่มาของชื่อ : เรียกสืบต่อกันมาแต่โบราณ
๖. ลายดอกเซีย
ที่มาของชื่อ : เรียกสืบต่อกันมาแต่โบราณ
๗. ลายหน้าหมอน
ที่มาของชื่อ : เรียกสืบต่อกันมาแต่โบราณ
๘. ลายกาบซ้อนหัก
ที่มาของชื่อ : เรียกสืบต่อกันมาแต่โบราณ
๙. ลายแคทราย
ที่มาของชื่อ : เรียกตามดอกของต้นแคทราย

การทอผ้าจก

กรรมวิธีในการทอผ้าจกของชาวไท-ยวน เมืองราชบุรี ที่เป็นมาแต่โบราณนั้น ส่วนใหญ่มักใช้ฝ้ายที่มีการปลูกขึ้นเองเป็นวัสดุสำคัญในการทอ ถ้าจะใช้เส้นไหมมาเป็นวัสดุในการทอ ต้องไปหามาจากที่อื่น การทอมีลำดับขั้นตอนดังนี้

๑. เก็บปุ๋ยฝ้ายที่ดอกฝ้ายแก่จนแตกเป็นปุ๋ย แล้วนำมารวบรวมไว้เป็นกองปุ๋ยฝ้าย

๒. อัดฝ้าย คือ นำปุ๋ยฝ้ายที่รวบรวมไว้มาแยกเมล็ดออกด้วยสิด

๓. นำปุ๋ยฝ้ายที่แยกเมล็ดออกแล้วมายังด้วยกง เพื่อให้ปุ๋ยฝ้ายฟู

๔. ตีเกลียว (เก็บเกลียว) คือ นำปุ๋ยฝ้ายที่ฟูกระจายม้วนเป็นแท่งกลมยาวมาปั่นเป็นเส้นด้ายด้วยเฟียน (ทลา, โน)

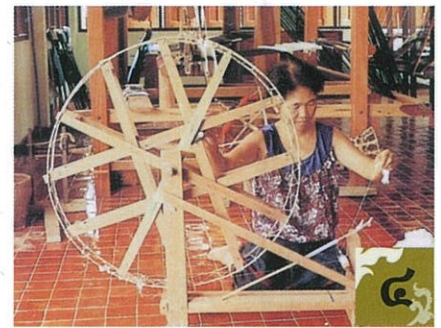
๕. นำเส้นด้ายฝ้ายหรือไหมย้อมเป็นสีต่าง ๆ ตามที่ต้องการ เช่น ดำ-มะเกลือ, เหลือง-ขมิ้น, แดง-คำแสด เป็นต้น จากนั้นนำไปกรอเข้าหลอด และจูงด้าย

๖. คำนวณเส้นด้ายยีนให้ได้จำนวนตามที่ต้องการแล้วนำมาเรียงเส้นด้วยหลักการเดินด้ายที่สับทอต่อกันมาแต่โบราณ

๗. นำเส้นด้ายยีนที่เรียงเส้นไว้แล้วมาขึ้นทูก สอดเส้นด้ายยีนใส่ในช่องฟันหวีและเก็บตะกอ

๘. ในกรณีที่ทอผืนที่สอง (ตัดผืนแรกออกจากเครื่องแล้ว) ต้องนำเส้นด้ายยีนซึ่งเตรียมไว้มาสับเข้ากับปลายเส้นด้ายยีนที่ยังติดอยู่กับตะกอเส้นต่อเส้น

๙. เมื่อเก็บตะกอและเตรียมเส้นด้ายพุ่ง รวมทั้งเส้นด้ายเสริมสำหรับจกแล้ว ก็ลงมือทอจกตามแบบที่ต้องการจนแล้วเสร็จ ปัจจุบันผู้ทอผ้าจกในจังหวัดราชบุรี ไม่ได้ทำเส้นด้ายเองแล้ว แต่จะซื้อด้ายจากภาคเหนือ ภาคอีสาน แทน เพราะสะดวกกว่า เช่น ไหมซื้อจากขอนแก่น ด้ายซื้อจากกรุงเทพฯ

๑. ดอกฝ้ายแก่ ปุ๋ยขาวเต็มต้น

๒. นำปุ๋ยฝ้ายมาแยกเมล็ดออกจากปุ๋ยด้วยการอิด

๓. นำปุ๋ยฝ้ายมาแยกเมล็ดออกแล้วมายังด้วยกงเพื่อให้ปุ๋ยฝ้ายฟู

๔. นำฝ้ายที่ฟูกระจายม้วนเป็นแท่งกลมยาวมาปั่นเป็นเส้นด้ายด้วยเฟียน (โน, ทลา)

๕. นำเส้นด้ายไปย้อมสีตามต้องการ

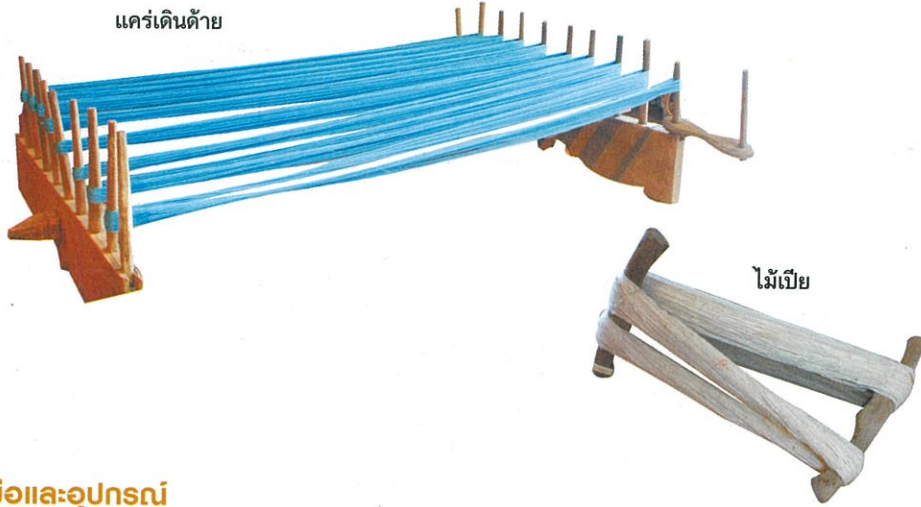
๖. การคำนวณเส้นด้ายยีนให้ได้จำนวนตามที่ต้องการแล้วนำมาเรียงเส้น ด้วยหลักเดินด้าย

๗. นำเส้นด้ายยีนที่เรียงเส้นไว้แล้วใน(ข้อ๖)ขึ้นทูกต่อจากเส้นยีนในตะกอ ในกรณีที่ขึ้นทูกเก็บตะกอเป็นครั้งแรกจะสอดเส้นยีนใส่ในช่องฟันหวี

๘. ในกรณีที่ทอผืนที่สอง(ตัดผืนแรกออกจากเครื่องแล้ว)จะนำเส้นยีนซึ่งเตรียมไว้มาสับเข้ากับปลายเส้นยีนที่ยังติดอยู่กับตะกอเส้นต่อเส้น

๙. เมื่อสอดเส้นยีนแล้วจึงเก็บตะกอ(ชนิดลายขัด)สำหรับทอเนื้อผ้าลายขัด

๑๐. เมื่อเก็บตะกอ เตรียมเส้นด้ายพุ่ง เส้นด้ายเสริมสำหรับจกแล้ว ก็ลงมือจกได้ตามต้องการ

เครื่องมือและอุปกรณ์

เครื่องมือในการทอผ้าจากไท-ยวนเมืองราชบุรี ส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือและอุปกรณ์ที่สร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ ตามแบบพื้นบ้านของชาวไท-ยวนเมืองราชบุรีเอง ซึ่งประกอบด้วย

๑. **ทูก** เป็นเครื่องมือหลักในการทอผ้าของชาวไทยวนเมืองราชบุรี โดยใช้สำหรับเป็นที่พาดเส้นด้ายยืนซึ่งทูกแต่ละหลังจะมีอุปกรณ์เป็นส่วนประกอบสำหรับทอผ้า ดังนี้

๑.๑ **พิม(พินหวี)** เดิมชาวไท-ยวนเมืองราชบุรีใช้พิมที่มีพินหวีทำด้วยไม้ไผ่ แต่ในปัจจุบันบางคนก็นิยมใช้พิมที่ทำด้วยเหล็กเพราะสะดวกและแข็งแรงทนทานกว่า พินหวีของพิมจะถี่หรือห่างแล้วแต่ความต้องการของช่างฝีมือผู้ทอ โดยในแต่ละช่วงของพินหวีจะเป็นที่สำหรับสอดเส้นด้ายยืนช่องละหนึ่งหรือสองเส้นแล้วแต่ประเภทของเนื้อผ้าที่ต้องการ ช่องว่างของแต่ละพินหวีมีหน้าที่เรียงเส้นยืนให้เป็นระเบียบ ส่วนความกว้างของพิมเป็นตัวกำหนดความกว้างของหน้าผ้า

๑.๒ **ตะกอล** เป็นส่วนที่ทำหน้าที่ให้เส้นด้ายยืนแยกชั้น และลงสลับกัน เพื่อให้กระสวยนำเส้นด้ายพุ่งผ่านตลอดแนวเกิดเป็นเนื้อผ้าลายชัดขึ้น ตะกอลที่ชาวไทยวนเมืองราชบุรีใช้ส่วนใหญ่เป็นตะกอลเส้นด้ายหรือไฉลอน

๑.๓ **ม้าไม้ (ขาคี)** เป็นส่วนที่สัมพันธ์กับตะกอลโดยมีเชือกข้างหนึ่งผูกไว้กับม้าไม้และปลายข้างหนึ่งผูกติดกับตะกอลเมื่อเหยียบม้าไม้ข้างที่ผูกติดกับตะกอลใดตะกอลนั้นก็จะทำให้เส้นด้ายยืนที่

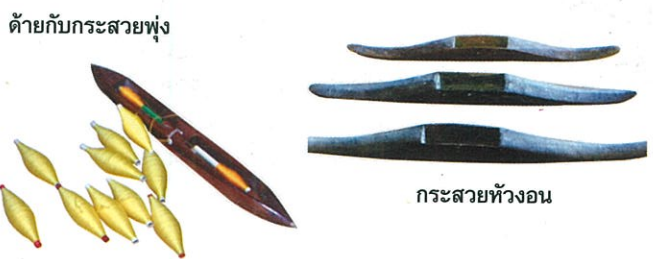
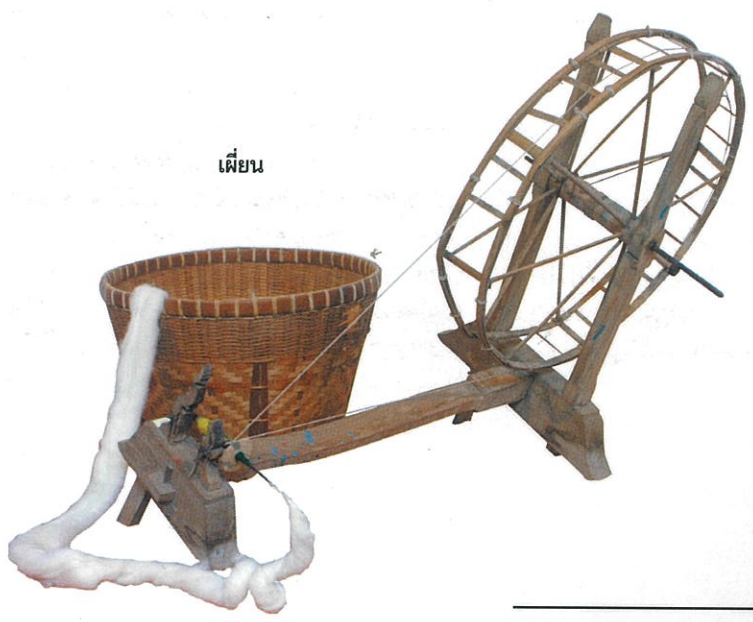
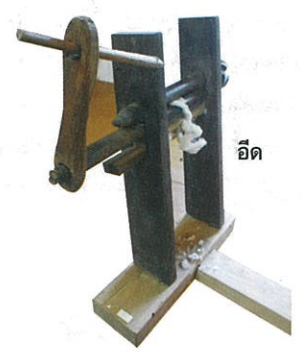
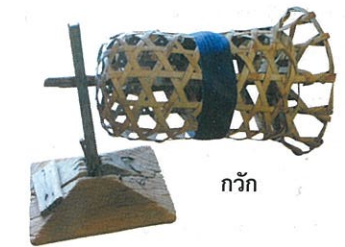
ผูกติดอยู่แยกกลางข้างล่าง ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างเส้นด้ายยืนที่เป็นลำดับคู่ลำดับคี่เพื่อให้เส้นด้ายพุ่งผ่านตลอดแนวได้สะดวก

๑.๔ **กระสวย** เป็นอุปกรณ์ที่ทำหน้าที่นำหรือส่งเส้นด้ายพุ่งตลอดแนวระหว่างที่เส้นด้ายยืนแยกออกจากกันด้วยการเหยียบม้าไม้ที่ผูกติดกับตะกอล เดิมชาวไท-ยวน เมืองราชบุรีมักทำกระสวยที่มีส่วนหัวและท้ายงอนอ่อนข้อสวยงามและตรงกลางเจาะเป็นช่องสำหรับเหยียบหลอดเส้นด้ายพุ่ง แต่ปัจจุบันนิยมใช้กระสวยที่กระตุกแบบจีนกันมากกว่า

๒. **ฝืน(หลา ไฉ)** เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการปั่นฝ้ายให้เป็นเส้นด้ายหรือใช้กรอด้ายเข้าใส่หลอดสำหรับเป็นเส้นพุ่งโดยใช้คู่กับระวิงหรือวงกว้างและชนเม่น

๓. **อีด** เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการแยกเมล็ดฝ้ายออกจากบุงฝ้ายก่อนนำไปทำให้ฟูด้วยการยิงงอต่อไป

๔. **กง** เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการยิงให้บุงฝ้ายที่แยกเมล็ดออกแล้วให้ฟู เพื่อนำไปปั่นเป็นเส้นด้ายด้วยฝืน

ผลงานที่เกี่ยวกับการฟื้นฟูและอนุรักษ์ผ้าจก

ครูอุดม สมพร ได้จัดทำกิจกรรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลาย ๆ เรื่อง เช่น

๑. จัดกิจกรรมฟื้นฟูศิลปปะผ้าจกราชบุรีให้เป็นที่แพร่หลาย
 ๒. จัดตั้ง ศูนย์สืบทอดศิลปผ้าจกราชบุรีที่บริเวณวัดแคทราย
 ๓. จัดตั้งศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านขึ้น ๓ แห่ง ที่ ต. คูบัว ต.ดอนแร่ ต.รางบัว โดยการสนับสนุนงบประมาณพัฒนา จังหวัดราชบุรี
 ๔. ร่างหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พ.ศ. 2538 สาขาวิชาศิลปกรรม กลุ่มงานทอผ้าใหม่ ให้แก่กรมอาชีวศึกษา
 ๕. จัดตั้งกลุ่มสนใจวิชาชีพอทผ้าจกให้แก่กลุ่มแม่บ้านและผู้สนใจทั่วไป
 ๖. จัดตั้งสหกรณ์การเกษตรไท-ยวนราชบุรี จำกัด เพื่อเป็นศูนย์บริหารจัดการด้านการตลาดเกี่ยวกับผ้าจกให้แก่สมาชิก
 ๗. สร้างลายผ้าจกลายแคทรายให้สมาชิกทอจำหน่าย ทำให้สมาชิกสหกรณ์ 400 กว่าคน มีรายได้
 ๘. จัดทำสื่อการเรียนทอผ้าด้วยระบบ HAND-HI-TECH
 ๙. เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งและออกแบบจัดแสดงจิปาณะภัณฑ์สถานบ้านคูบัว
 ๑๐. งานวิจัยเรื่อง “ผ้าจกไท-ยวนราชบุรี”
- ฯลฯ

๑. สมาชิกสหกรณ์กำลังทอผ้า ที่สำนักงานสหกรณ์เกษตรไท-ยวน ราชบุรี จำกัด
- ๒-๓. ผ้าจกที่วางจำหน่ายที่สหกรณ์ฯ
๔. สมาชิกสหกรณ์กำลังทอผ้าด้วยกี่กระตุก
๕. สำนักงานสหกรณ์เกษตรไท-ยวน ราชบุรี จำกัด
๖. จิปาณะภัณฑ์สถาน บ้านคูบัว

ผ้าจกเบญจรงค์ของครูดม

ลายกาบ

ลายโค้งแก้งชันเขีย

ลายโค้งแก้ง

ลายหักนกคู่

ลายดอกเขีย

ลายกาบชันหัก

ลายแคทราย

ผ้าคลุมศพ : ผ้าที่ครูดม สมพร ออกแบบให้ช่างทอขึ้น เพื่อไว้คลุมศพ ของตัวครูดมเอง

ประสบการณ์ การศึกษาดูงานต่างประเทศ

๑. ไปศึกษาดูงานด้านพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์ ณ ประเทศฝรั่งเศส และสวีตเซอร์แลนด์ ระหว่างวันที่ ๒๔ กันยายน ถึง ๑๐ ตุลาคม ๒๕๓๖ โดยได้รับทุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

๒. ไปศึกษาดูงานด้านการอาชีวศึกษา ณ ประเทศเกาหลีใต้ ระหว่างวันที่ ๒๑ ถึง ๒๔ มีนาคม ๒๕๓๗ โดยได้รับทุนจากกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

๓. นำคณะไปสอนอาชีพการทอผ้าด้วยกี่กระตุกให้แก่ประเทศติมอร์ตะวันออก ๒ ครั้ง ครั้งแรกเมื่อ ๒๕ มกราคม ถึง ๑๒ มีนาคม ๒๕๔๖ ครั้งที่ ๒ เมื่อ ๔ กุมภาพันธ์ ถึง ๙ พฤษภาคม ๒๕๔๘ โดยการประสานงานจากองค์การ UNIFEM สหประชาชาติ

๔. ไปศึกษาดูงานด้านการพัฒนาหมู่บ้าน OVOP ของญี่ปุ่น ณ ประเทศญี่ปุ่น ระหว่างวันที่ ๒๓ ถึง ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ในโครงการหมู่บ้านท่องเที่ยวสินค้า OTOP (OVC) จากสำนักงานวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม(SME)และกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

“สำหรับชาวไทย-ยวน จงอย่าอับอายที่จะใส่ผ้าของ
บรรพชนที่ท่านได้มีวิถีนั้นมานานแล้ว ใครอับอาย
ถือว่าลืมหำพืด ผู้นั้นจะถูกเหยียดหยามว่า ลืม
หัวนอนปลายตีนของตัวเอง ทุกคนจงภาคภูมิใจใน
งานภูมิปัญญาของโคตรเหง้าของตนเอง”

ครูอุดม สมพร

ตำแหน่งหน้าที่พิเศษในสังคมที่เคยเป็นและเป็นอยู่

๑. ตำแหน่งที่อยู่ในฐานะผู้ริเริ่มและร่วมก่อตั้งองค์กรการกุศลต่าง ๆ มีดังนี้ สมาคมศิษย์เก่าโรงเรียน
วัดแคทราย สมาคมผู้ปกครองและครูวิทยาลัยเทคนิคราชบุรี มูลนิธิศึกษานุกิตติ์วัดสัตตนาถปรัวัตร
ราชบุรี มูลนิธิพัฒนาประชากร ต.คูบัว มูลนิธิวิทยาลัยเทคนิคราชบุรี ชมรมไทย-ยวนราชบุรี สหกรณ์
การเกษตรไทย-ยวนราชบุรี จำกัด ศูนย์สืบทอดศิลป์ฟ้าจกราชบุรี ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านราชบุรี ๓ แห่ง
(ที่คูบัว ดอนแร่ รางบัว)และ จิปาถะภัณฑสถานบ้านคูบัว

๒. ตำแหน่งที่เป็นนายกสมาคม มีดังนี้ นายกสมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนวัดแคทราย นายกสมาคมผู้
ปกครองและครูวิทยาลัยเทคนิคราชบุรี

๓. ตำแหน่งที่เป็นประธาน มีดังนี้ ประธานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนวัดแคทราย
ประธานคณะกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนแคทรายวิทยา ประธานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้น
ฐานโรงเรียนชุมชนวัดคูบัว ประธานคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์วิทยาลัยเทคนิคราชบุรี ประธาน
คณะกรรมการ สหกรณ์การเกษตรไทย-ยวนราชบุรี จำกัด ประธานมูลนิธิพัฒนาประชากร ต.คูบัว
ประธานมูลนิธิวิทยาลัยเทคนิคราชบุรี ประธานชมรมไทย-ยวนราชบุรี ประธานคณะกรรมการบริหาร
จิปาถะภัณฑสถานบ้านคูบัว

๔. ตำแหน่งผู้อำนวยการ มีดังนี้ ผู้อำนวยการศูนย์สืบทอดศิลป์ฟ้าจกราชบุรี ผู้อำนวยการ
จิปาถะภัณฑสถานบ้านคูบัว

อะไรไว้ให้เราบ้าง สำหรับชาวไท-ยวน จงอย่าอับอาย
ที่จะใส่ผ้าของบรรพชนที่ท่านได้มีวิถีนั้นมานานแล้ว
ใครอับอายถือว่าลืมหำพิศ ผู้นั้นจะถูกเหยียดหยาม
ว่า ลืมห้วนนอนปลายตีน ของตัวเอง ทุกคนจงภาค
ภูมิใจในงานภูมิปัญญาของโคตรเหง้าของตนเอง
ศิลปะผ้าจก แห่งคูบัว จังหวัดราชบุรี ฟื้นคืนกลับมา
แล้ว ด้วยน้ำมือ และความมุ่งมั่นของลูกหลานของ
ชาวไท-ยวน อย่างครูอุดม สมพร การอนุรักษ์ผ้าจก
จนสามารถทำให้ ผ้าจก ราชบุรี เป็นที่รู้จักอีกครั้ง
เป็นความภาคภูมิใจเล็ก ๆ ที่ชายคนหนึ่งได้ทุ่มเท มา
ตลอดเวลา ๒๘ ปี ครูอุดม สมพร ชายผู้รู้กำเนิดของ
ตน และมุ่งมั่นที่จะแสดงให้โลกรู้ว่า บรรพชนของตน คือ
บรรพชนที่ยิ่งใหญ่ ไม่แพ้ชาติใดในโลก ความสำเร็จ ที่
ครูอุดม ได้สร้างขึ้นนี้ นับเป็นการรักษาศิลปะของแผ่นดิน
ไทย ไม่ให้สูญหายไปกับกาลเวลา และสังคมไทย